

UCHWAŁA

składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego

5 marca 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Marcin Krajewski (przewodniczący)
SSN Adam Doliwa
SSN Jacek Grela
SSN Marcin Łochowski
SSN Dariusz Pawłyszczke (sprawozdawca)
SSN Ewa Stefańska
SSN Kamil Zaradkiewicz

Protokolant Agnieszka Łuniewska

na posiedzeniu jawnym 5 marca 2025 r. w Warszawie
w sprawie z powództwa M.P.
przeciwko B. w W.
o ustalenie i zapłatę,
z udziałem Prokuratora Generalnego,
na skutek przedstawienia przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku
postanowieniem z 6 grudnia 2021 r., I ACa 488/21,
zagadnienia prawnego:

- "1. czy umowa kredytu ma charakter umowy wzajemnej w świetle regulacji art. 497 k.c. w zw. z art. 496 k.c.?
w przypadku pozytywnej odpowiedzi na pytanie pierwsze:
2. czy skuteczny będzie zarzut zatrzymania złożony przez pełnomocnika procesowego strony w piśmie procesowym doręczonym pełnomocnikowi drugiej strony jeżeli obaj pełnomocnicy korzystają z zakresu umocowania objętego zakresem wskazanym w dyspozycji art. 91 k.p.c.? oraz
3. czy skuteczne będzie złożenie zarzutu zatrzymania jako zarzutu ewentualnego, tj. na wypadek stwierdzenia nieważności umowy?"

podjął uchwałę:

**W razie dochodzenia od banku zwrotu świadczenia
spełnionego na podstawie umowy kredytu, która okazała się**

niewiążąca, bankowi nie przysługuje prawo zatrzymania na podstawie art. 496 w zw. z art. 497 k.c.

Marcin Krajewski

Adam Doliwa

Jacek Grela

Marcin Łochowski

Dariusz Pawłyszcz

Ewa Stefańska

Kamil Zaradkiewicz

(Ł.W.)

UZASADNIENIE

Zagadnienia prawne wskazane w postanowieniu Sądu Apelacyjnego w Gdańsku zostały przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia w następującej sytuacji procesowej:

Sąd pierwszej instancji ustalił wyrokiem nieważność umowy kredytu zawartej przez powódkę z poprzednikiem prawnym pozwanego banku oraz zasądził od banku na rzecz powódki sumy w złotych i frankach szwajcarskich z tytułu zwrotu rat kapitałowo-odsetkowych spłaconych w wykonaniu nieważnej umowy.

Bank zaskarżył to rozstrzygnięcie apelacją i w toku postępowania apelacyjnego, powołując się na art. 496 w zw. z art. 497 k.c., podniósł zarzut zatrzymania dochodzonych świadczeń pieniężnych do czasu zaoferowania przez powódkę zwrotu kwoty wypłaconego kredytu albo zabezpieczenia roszczenia

o jego zwrot. Bank wskazał, że jego oświadczenie jest składane na wypadek podzielenia przez sąd stanowiska powódki co do nieważności umowy kredytu.

Pismo zawierające zarzut zatrzymania zostało złożone przez pełnomocnika procesowego umocowanego do reprezentowania pozwanego banku przed sądami powszechnymi i Sądem Najwyższym w określonych rodzajach spraw z powództwa banku lub przeciwko bankowi. W załączonym dokumencie pełnomocnictwa wyraźnie zastrzeżono umocowanie pełnomocnika do podnoszenia w imieniu banku zarzutów procesowych potrącenia lub zatrzymania świadczenia; ponadto pełnomocnictwo upoważniało do dokonywania w imieniu banku czynności materialnoprawnych, w tym m.in. składania oświadczeń woli o skorzystaniu z prawa zatrzymania lub potrącenia wierzytelności banku dotyczących umów kredytu lub pożyczki. Już po złożeniu zarzutu pozwany przedłożył dokumenty wskazujące na doręczenie oświadczenia o skorzystaniu z prawa zatrzymania bezpośrednio powódce.

W odpowiedzi powódka podniosła, że zarzut zatrzymania nie wywiera skutków, ponieważ umowa kredytu nie jest umową wzajemną, a roszczenie restytucyjne banku jest już zabezpieczone przez możliwość dokonania potrącenia przez każdą ze stron. Ponadto, w ocenie powódki, „podniesienie zarzutu zatrzymania w połączeniu z obligatoryjną czynnością materialnoprawną nie może być warunkowe, czyli uzależnione od jakiegoś poglądu lub rozstrzygnięcia”.

Uzasadniając pierwsze z przedstawionych zagadnień prawnych, Sąd Apelacyjny wskazał, że kwestia wzajemności umowy kredytu jest istotna w kontekście możliwości zastosowania art. 497 w zw. z art. 496 k.c. W ocenie Sądu pytającego z uzasadnienia uchwały Sądu Najwyższego z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20 (OSNC 2021, nr 6, poz. 40), wynika stanowisko o wzajemnym charakterze umowy kredytu, a pogląd taki był również reprezentowany w innych orzeczeniach Sądu Najwyższego, a także sądów powszechnych. Na rzecz tego stanowiska przemawia ekwiwalentność w rozumieniu subiektywnym świadczeń stron umowy kredytu, przy czym za świadczenia ekwiwalentne należy rozumieć z jednej strony oddanie do dyspozycji kredytobiorcy określonej kwoty na czas oznaczony, natomiast z drugiej – zapłatę oprocentowania i odsetek.

Sąd Apelacyjny dostrzegł również odmienną linię rozumowania, występującą w orzecznictwie sądów powszechnych. Zgodnie z nią umowa kredytu nie jest umową wzajemną, gdyż w umowach wzajemnych świadczenia muszą być różnego rodzaju, a celem takich umów jest wymiana dóbr. Przesłanek tych nie spełnia umowa kredytu.

Sąd pytający ostatecznie przychylił się do pierwszego stanowiska, uznającego umowę kredytu za wzajemną. Zasadniczym argumentem na rzecz tej tezy jest odpłatność świadczenia banku wyrażająca się w konieczności zapłaty przez kredytobiorcę odsetek, co stanowi zasadniczą przyczynę udostępnienia kapitału przez bank. Odnosząc się do wymagania różnorodności świadczeń, Sąd pytający wskazał, że sensem umowy kredytu nie jest wymiana kwoty pieniędzy na inną kwotę, lecz uzyskanie przez kredytobiorcę usługi za zapłatą wynagrodzenia. Oznacza to, że między stronami nie dochodzi do wymiany dóbr tego samego rodzaju. W ocenie Sądu Apelacyjnego pozytywne rozstrzygnięcie co do wzajemności umowy kredytu oznaczać będzie dopuszczalność podniesienia przez bank zarzutu zatrzymania co do zasady.

W toku postępowania przed Sądem Najwyższym stanowisko przedstawił Prokurator Generalny, który wniósł o podjęcie uchwały, że umowa kredytu nie ma charakteru umowy wzajemnej w świetle art. 497 w zw. z art. 496 k.c.

Postanowieniem z 4 lipca 2024 r., III CZP 89/22, Sąd Najwyższy w składzie trzyosobowym, na podstawie art. 390 § 1 zd. 2 k.p.c., przekazał zagadnienia prawne do rozstrzygnięcia składowi siedmiu sędziów Sądu Najwyższego. W uzasadnieniu tego postanowienia Sąd Najwyższy wskazał m.in., że zagadnieniem budzącym wątpliwości i rozbieżności w praktyce jest możliwość skorzystania z prawa zatrzymania w przypadku obowiązku zwrotu świadczeń pieniężnych spełnionych przez strony nieważnej umowy kredytu lub pożyczki. Kwestia wzajemnego charakteru tych umów służy tylko rozstrzygnięciu co do przysługiwania prawa zatrzymania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Pierwsze z pytań przedstawionych przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku dotyczy wzajemności umowy kredytu, a od treści udzielonej na nie odpowiedzi

uzależniona jest potrzeba rozstrzygnięcia kolejnych zagadnień. Formułując uchwałę, Sąd Najwyższy miał jednak na uwadze, że w rzeczywistości istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, w której przedstawiono zagadnienie prawne, nie jest wyłącznie to, czy umowa kredytu ma charakter wzajemny, ale raczej, czy bank może skorzystać z prawa zatrzymania w razie nieważności umowy. Odpowiedź na pytanie o wzajemność umowy kredytu ma znaczenie, gdyż zakres zastosowania prawa zatrzymania na podstawie art. 496 w zw. z art. 497 k.c. ogranicza się do umów wzajemnych. Wynika z tego, że jeżeli umowa kredytu nie może zostać uznana za wzajemną, bankowi nie przysługuje prawo zatrzymania na wymienionej podstawie. Wniosek przeciwny nie oznacza jednak koniecznie, że bank może z takiego prawa skorzystać.

W związku z tym, mając także na uwadze, że Sąd Najwyższy nie jest związany sformułowaniem przedstawionego zagadnienia prawnego, właściwe było odniesienie się wprost do zagadnienia istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy zawisłej przed Sądem Apelacyjnym (a także dla wielu podobnych spraw toczących się przed innymi sądami), nie ograniczając się w odpowiedzi jedynie do kwestii wzajemności umowy kredytu, której rozstrzygnięcie samo w sobie nie musi prowadzić do jednoznacznych wniosków dla toczącego się postępowania.

2. Już po przedstawieniu zagadnienia prawnego przez Sąd Apelacyjny Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 19 czerwca 2024 r., III CZP 31/23 (OSNC 2025 nr 3, poz. 25), uznał, że prawo zatrzymania nie przysługuje stronie, która może potrącić swoją wierzytelność z wierzytelności drugiej strony. W uchwale tej Sąd Najwyższy przyjął, że wobec możliwości potrącenia bezprzedmiotowa jest podstawowa funkcja prawa zatrzymania w postaci zabezpieczenia wierzytelności korzystającego z tego prawa. W takim wypadku skorzystanie z prawa zatrzymania rodziłoby ryzyko nadużycia – wykorzystania go w celu nieprzewidzianym przez ustawodawcę, w tym także po to, aby pozbawić drugą stronę możliwości potrącenia. Sąd Najwyższy w obecnym składzie w pełni podziela stanowisko i argumentację wyrażone w uchwale z 19 czerwca 2024 r., III CZP 31/23. Podzielenie tego stanowiska nie oznacza jednak, że odpadła potrzeba udzielenia odpowiedzi w niniejszej sprawie. Jest tak z trzech powodów:

Po pierwsze, Sąd Apelacyjny przedstawił zagadnienie prawne jeszcze przed wydaniem wskazanej uchwały, nie mógł więc znać jej treści, a opisane przez niego wątpliwości rzeczywiście występowały. Oznacza to, że przedstawienie zagadnienia było uzasadnione, w związku z czym należy na nie udzielić odpowiedzi. Tym bardziej, że wyłącznie odpowiedź udzielona bezpośrednio na przedstawione zagadnienie prawne jest dla Sądu pytającego wiążąca zgodnie z art. 390 § 2 k.p.c.

Po drugie, w praktyce występują sytuacje, w których istnieją wątpliwości co do możliwości skorzystania przez stronę nieważnej umowy kredytu z prawa potrącenia, np. gdy przeciwstawne świadczenia pieniężne wyrażone są w różnych walutach. Ponadto ograniczenia w skorzystaniu z procesowego zarzutu potrącenia wynikają z art. 203¹ k.p.c. Odniesienie samej treści uchwały z 19 czerwca 2024 r., III CZP 31/23, do tych sytuacji, bez analizy jej uzasadnienia, może budzić wątpliwości.

Po trzecie, 28 lutego 2025 r. Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów podjął uchwałę, III CZP 126/22, w której uznał umowę kredytu za umowę wzajemną. Uchwała ta nie odnosiła się wprost do możliwości skorzystania przez bank z prawa zatrzymania, jednak ze względu na kontekst zadanego pytania mogła wzbudzić wątpliwości co do zgodności z rozstrzygnięciem przyjętym w uchwale Sądu Najwyższego z 19 czerwca 2024 r., III CZP 31/23.

3. Jak wyżej wspomniano, zakres zastosowania prawa zatrzymania na podstawie art. 496 w zw. z art. 497 k.c. ogranicza się do umów wzajemnych, w związku z czym w pierwszej kolejności rozstrzygnięcia wymaga bezpośrednio sformułowane przez Sąd Apelacyjny pytanie o to, czy umowa kredytu ma charakter umowy wzajemnej.

Kwestia ta pozostaje sporna zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie. Jak wyżej wspomniano, za wzajemnością umowy kredytu w sposób zdecydowany opowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 28 lutego 2025 r., III CZP 126/22. Wcześniej taki pogląd był wyrażany m.in. w wyrokach Sądu Najwyższego z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22 (OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 44), i z 8 marca 2024 r., II CSKP 183/23. Przeciwnie stanowisko Sąd Najwyższy zajął

w wyroku z 6 grudnia 2024 r., II CSKP 920/24, a w stosunku do umowy pożyczki w wyroku z 28 czerwca 2002 r., I CKN 378/01.

4. Zgodnie z definicją zawartą w art. 487 § 2 k.c. umowa jest wzajemna, jeżeli strony zobowiązują się w ten sposób, że ich świadczenia są swoimi odpowiednikami. Z przedstawionej definicji wynika, że dla uznania umowy za wzajemną konieczne jest, by każda ze stron pozostawała zobowiązana wobec drugiej strony. Warunek ten jednak nie jest wystarczający, gdyż nie każda umowa dwustronnie zobowiązująca jest umową wzajemną. Zgodnie z wymienionym przepisem świadczenia stron mają być swoimi odpowiednikami, co należy rozumieć w ten sposób, że w przypadku umów wzajemnych dochodzi do wymiany świadczenia jednej strony w zamian za świadczenie drugiej strony.

Niekiedy jako cechę umów wzajemnych wymienia się również ekwiwalentność świadczeń, co jednak nie ma oparcia w art. 487 § 2 k.c. Także żaden z przepisów art. 488-497 k.c. nie zakłada ekwiwalentności świadczeń, które to pojęcie jest niejasne i różnie rozumiane. Wystarczające dla definicji umowy wzajemnej jest przyjęcie, iż świadczenia są swoimi odpowiednikami, a jej sens gospodarczy polega na wymianie świadczenia jednej ze stron na świadczenie drugiej strony. Ustawa nie wymaga przy tym wprost, aby świadczenia były różnego rodzaju, jednak taka konieczność wynika z ekonomicznego sensu umowy wzajemnej. Jeżeli świadczenia dotyczyłyby pieniędzy lub rzeczy tego samego rodzaju oznaczonych co do gatunku, przy równej wysokości świadczeń wymiana byłaby pozbawiona sensu, byłaby w rzeczywistości fikcją. Jeżeli zaś wysokość świadczeń byłaby różna, trudno mówić, aby świadczenia były swoimi odpowiednikami (by dochodziło do ich wymiany). Tak np. wymiana 100 zł w zamian za 150 zł powinna raczej zostać uznana za pozorną w zakresie 100 zł i za nieodpłatne przysporzenie w odniesieniu do nadwyżkowych 50 zł.

5. Zgodnie z tradycyjnym rozumieniem, które akceptuje Sąd Najwyższy w składzie rozstrzygającym zagadnienie prawne, świadczeniem jest określone zachowanie (działanie lub zaniechanie) dłużnika zgodne z treścią zobowiązania i czyniące zadość godnemu ochronie interesowi wierzyciela. Istota stosunku zobowiązaniowego według art. 353 § 1 k.c. polega na tym, że wierzyciel może

żądać od dłużnika spełnienia świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Regułą jest przy tym, że wierzyciel może dochodzić spełnienia świadczenia przy wykorzystaniu przymusu państwowego, co w typowej sytuacji oznacza możliwość wytoczenia powództwa przed sądem, a następnie skierowania orzeczenia zasądzającego świadczenie do egzekucji.

Przyjęcie wskazanej definicji sprawia, że świadczenie banku z umowy kredytu musi być rozumiane jako wypłata kwoty kredytu, a świadczenie kredytobiorcy jako jej zwrot wraz z odsetkami, ewentualnie także z opłatami i prowizjami. Zasadniczo wyłącznie tych właśnie zachowań (świadczeń) mogą przed sądem dochodzić od siebie strony umowy kredytu.

Powyższe założenie oznacza, że umowa kredytu nie może zostać uznana za wzajemną. Wypłata kapitału kredytu nie stanowi odpowiednika jego zwrotu wraz z odsetkami i prowizjami – między tymi świadczeniami nie ma stosunku wymiany. Wysokość świadczeń pieniężnych stron pozostaje różna. Wskazać przy tym należy, że do ważnej umowy kredytu nie ma możliwości stosowania dotyczących umów wzajemnych art. 488-495 k.c., które opierają się na założeniu wymiany świadczeń. Nie mogło być zamiarem ustawodawcy ustanowienie jako wzajemnej takiej umowy, do której przepisy o umowach wzajemnych znajdowałyby zastosowanie dopiero w przypadku odstąpienia od niej lub jej nieważności, co oznaczałoby stosowanie tylko art. 496 i 497 k.c. Natomiast na etapie wykonywania ważnej umowy kwalifikacja umowy jako wzajemnej nie wywoływałaby żadnych skutków prawnych.

6. Stanowisko uznające umowę kredytu za umowę wzajemną opiera się jednak na ogół na innym rozumieniu świadczeń stron niż przedstawione powyżej, co reprezentuje również Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu postanowienia o przedstawieniu zagadnienia prawnego. Zwolennicy tego poglądu nie koncentrują się na konkretnym zachowaniu dłużnika, którego można dochodzić przed sądem, ale raczej na pewnym efekcie gospodarczym, możliwym do osiągnięcia wskutek zachowania stron. Właśnie z tej perspektywy skonstruowana została definicja umowy kredytu w art. 69 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (dalej: „pr.bank.”), zgodnie z którym przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków

pieniężnych. „Oddanie do dyspozycji na czas oznaczony” w rozumieniu tego przepisu oznacza coś pojęciowo innego niż samą wypłatę kwoty kapitału kredytu (choć wypłata jest też do tego niezbędna) – jest to stworzenie sytuacji ekonomicznej, w której kredytobiorca może przez pewien okres korzystać z określonej sumy pieniężnej. Gdyby w ten sposób rozumieć świadczenie banku, można argumentować, że świadczeniem wzajemnym w stosunku do niego (jego odpowiednikiem w rozumieniu art. 487 § 2 k.c.) jest co najwyżej świadczenie kredytobiorcy w postaci zapłaty odsetek, które stanowią wynagrodzenie za korzystanie z kapitału w okresie kredytowania. Z tego przeciwstawienia dwóch świadczeń można zaś wywieść wniosek o wzajemności umowy kredytu. Wskazać należy, że na podobnej zasadzie skonstruowane są świadczenia w umowie najmu, w której z jednej strony wynajmujący oddaje rzecz do używania na czas oznaczony lub nieoznaczony, a z drugiej najemca płaci za używanie rzeczy w tym czasie umówiony czynsz.

Sąd Najwyższy w składzie rozstrzygającym zagadnienie prawne opowiada się za tradycyjnym rozumieniem świadczenia jako określonego zachowania dłużnika, którego można dochodzić przed sądem. Definicja umowy kredytu zawarta w art. 69 ust. 1 pr.bank. nie koncentruje się na świadczeniach stron (a przynajmniej nie wyłącznie na takich świadczeniach), ale raczej na jej skutku gospodarczym. Przyjęcie, że oddanie do dyspozycji kwoty kredytu na czas oznaczony jest świadczeniem, pozostawałoby w sprzeczności z art. 353 § 1 k.c., który jako cechę definicyjną świadczenia traktuje możliwość żądania (dochodzenia) go przez wierzyciela. Jak już wspomniano, możliwe jest dochodzenie wypłaty kwoty kredytu przez bank, a nie oddania jej do dyspozycji przez czas oznaczony.

7. Stanowisko uznające umowę kredytu za umowę wzajemną nie odróżnia także należycie pojęcia zobowiązania zdefiniowanego w art. 353 k.c. od szerszego pojęcia obowiązku cywilnoprawnego. Zobowiązaniem w rozumieniu art. 353 k.c. jest tylko obowiązek spełnienia świadczenia. Tymczasem prawu cywilnemu znane są także inne rodzaje obowiązków, niepolegające na tym, że „wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia”. Są to obowiązki, których wykonania z reguły nie można dochodzić przed sądem. Przykładem takiego obowiązku, niebędącego zobowiązaniem w rozumieniu art. 353 k.c., jest obowiązek kredytobiorcy

korzystania z udostępnionej kwoty kredytu na warunkach określonych w umowie. Obowiązek ten nie polega na spełnieniu świadczenia. Realizacja tego obowiązku ma na celu przede wszystkim ograniczenie ryzyka niewypłacalności kredytobiorcy. Konsekwencją naruszenia umowy w tej części jest prawo banku do wypowiedzenia umowy kredytu na podstawie art. 75 ust. 1 pr.bank.

W dyskursie prawniczym często używa się pojęcia zobowiązania w tym szerszym rozumieniu, wykraczającym poza definicję z art. 353 k.c., co zazwyczaj nie prowadzi do nieporozumień. Jednak w przypadku kwalifikowania umowy jako wzajemnej należy pamiętać, że to świadczenia stron mają być swoimi odpowiednikami, a nie ich inne obowiązki powstałe na mocy umowy. Zawarcie w umowie obowiązków niepolegających na świadczeniu nie może uzasadniać tezy o wzajemnym charakterze umowy. Tymczasem w uzasadnieniu powołanego wyżej wyroku z 8 marca 2024 r., II CSKP 183/23, Sąd Najwyższy stwierdza, że „stosownie do art. 69 ust. 1 pr.bank. zobowiązanie kredytodawcy polega na oddaniu do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwoty środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, zaś zobowiązania kredytobiorcy obejmują zobowiązanie do korzystania z tych środków na warunkach określonych w umowie, zobowiązanie do zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Nie są to więc identyczne zobowiązania, a tym samym i świadczenia”. Sąd Najwyższy w powyższym rozumowaniu z faktu, że strony umowy kredytu mają wobec siebie odmienne obowiązki, wyprowadził wniosek, że strony są zobowiązane do odmiennych świadczeń. Tymczasem art. 487 § 2 k.c. nakazuje porównanie świadczeń (czy są one swoimi odpowiednikami), a nie porównanie obowiązków stron.

W przypadku utożsamienia obowiązków strony stosunku cywilnoprawnego ze zobowiązaniem w rozumieniu art. 353 k.c. każda umowa nakładająca obowiązki na obydwie strony byłaby umową wzajemną. Definicja umowy wzajemnej nie daje podstaw do tak szerokiego rozumienia tego pojęcia.

8. Niezależnie jednak tego, nawet w razie przyjęcia alternatywnej koncepcji świadczenia jako stworzenia pewnej sytuacji gospodarczej i uznania

w rezultacie umowy kredytu za wzajemną, wykluczone byłoby zastosowanie prawa zatrzymania przewidzianego w art. 496 w zw. z art. 497 k.c. do zwrotu świadczeń w wypadku jej nieważności. W myśl tej koncepcji świadczeniami wzajemnymi są umożliwienie korzystania z kapitału przez oznaczony czas z jednej strony i zapłata odsetek (ewentualnie także opłat i prowizji) z drugiej strony. Za świadczenie wzajemne nie może zaś być uznany sam zwrot kapitału, gdyż tego rodzaju obowiązek nie stanowi ekwiwalentu korzystania z kapitału przez czas oznaczony, ale służy raczej wyznaczeniu granic świadczenia banku, którym jest oddanie kapitału do korzystania tylko przez pewien czas, a nie wyzbycie się go na zawsze. Sytuacja byłaby podobna do umowy najmu, w przypadku której za świadczenia wzajemne uważane jest co najwyżej umożliwienie używania rzeczy przez określony czas oraz zapłata czynszu, nie jest natomiast świadczeniem pozostającym w stosunku wzajemności zwrot przedmiotu najmu po upływie jego okresu.

Określenie w powyższy (niezgodny z tradycyjnym rozumieniem) sposób świadczeń stron, jako umożliwienia korzystania z kapitału przez czas oznaczony i zapłaty odsetek, musi prowadzić do wniosku, że zastosowanie do nich prawa zatrzymania w ogóle nie byłoby możliwe. Wytworzenie sytuacji gospodarczej, w której kredytobiorca może w określonym czasie korzystać z kapitału, w ogóle nie jest świadczeniem, które dałoby się zwrócić w razie nieważności umowy, a tym samym, którego zwrot dałoby się „zatrzymać” w rozumieniu art. 496 k.c. Już samo to prowadzi do wniosku, że w przepisie tym mowa jest o zwrocie świadczeń w tradycyjnym rozumieniu, a nie świadczeń ujmowanych jako wytworzenie określonej sytuacji gospodarczej. Z drugiej strony zapłacone odsetki podlegałyby wprawdzie zwrotowi w razie nieważności umowy i hipotetycznie mogłoby mieć do nich zastosowanie prawo zatrzymania, ale zatrzymaniu jako zwracane świadczenie wzajemne nie podlegałby spłacony kapitał, gdyż obowiązek ten nie pozostawał w stosunku wzajemności.

9. Z powyższych uwag wynika, że powoływanie się na prawo zatrzymania w razie dochodzenia zwrotu świadczeń w przypadku nieważności umowy kredytu jest wykluczone niezależnie od tego, czy umowę tę uznać za umowę wzajemną, czy tej odmówić jej takiej kwalifikacji. W związku z tym jedynie na marginesie należy wskazać, że wniosek ten pozostaje w zgodzie

z postanowieniem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 8 maja 2024 r., C-424/22, Santander Bank Polska, w którym uznano, że art. 6 ust. 1 oraz art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich stoją na przeszkodzie powołaniu się przez instytucję bankową na prawo zatrzymania w sporze z konsumentem żądającym stwierdzenia nieważności umowy kredytu hipotecznego. Wymieniona dyrektywa nie stanowi wprawdzie bezpośrednio podstawy uregulowania stosunku prawnego stron, jednak należy preferować taki rezultat interpretacji prawa polskiego, który jest zgodny z dyrektywą, o ile osiągnięcie tego rezultatu jest możliwe w ramach ogólnie przyjętych metod wykładni. Przeprowadzona powyżej wykładnia dowiodła istnienia takiej możliwości.

10. Udzielona odpowiedź sprawia, że bezprzedmiotowe jest odnoszenie się do przedstawionych przez Sąd Apelacyjny do ewentualnego rozstrzygnięcia zagadnienia drugiego i trzeciego, które wymagałyby udzielenia odpowiedzi tylko w razie przyjęcia, że umowa kredytu ma charakter wzajemny.

Jedynie na marginesie należy wskazać, że udzielenie przez Sąd Najwyższy odpowiedzi na pytanie drugie nie byłoby możliwe nawet w razie odmiennego rozstrzygnięcia co do prawa zatrzymania. Jak ustalił Sąd pytający, pełnomocnik pozwanego dysponował wyraźnym pełnomocnictwem do skorzystania z prawa zatrzymania, a oświadczenie w tej mierze zostało doręczone również powódce bezpośrednio. W związku z tym rozstrzygnięcie zagadnienia drugiego nie miało nawet potencjalnie znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy.

11. Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę jak na wstępie.

Marcin Krajewski

Adam Doliwa

Jacek Grela

Marcin Łochowski

Dariusz Pawłyszcz

Na mocy art. 330 § 1 k.p.c. stwierdzam niemożność
podpisania uzasadnienia uchwały
przez sędziego SN K. Zaradkiewicza

Na mocy art. 330 § 1 k.p.c. stwierdzam niemożność
podpisania uzasadnienia uchwały
przez sędziego SN E. Stefańską
z powodu długotrwałej nieobecności
SSN Marcin Krajewski

z powodu długotrwałej nieobecności
SSN Marcin Krajewski

(G.G.)

[r.g.]